

Н. О. Паламарчук
Т. О. Кришня

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

У статті розглянуто особливості гендерної дискримінації в сучасних умовах розвитку України та світу. З цією метою в статті досліджено основні аспекти гендерної нерівності в світі для виділення основних тенденцій розвитку цієї проблеми. Проаналізовано гендерну нерівність в Україні та світі за допомогою індексу Третього Мільярду. Це дозволило оцінити рівень ефективності розширення можливостей жінок в економіці. Проведено оцінювання розвитку України та окремих країн світу за індексом гендерного розриву, а також за окремими складовими цього індексу, такими як участь в економічній діяльності та кар'єрні можливості, рівень освіти, здоров'я і виживання, політичні права і можливості. В результаті проведеного дослідження зроблено наступні висновки. На світовому рівні активно розробляються заходи щодо подолання гендерної нерівності, що включають: подолання дискримінації, рівність у сфері праці, ліквідацію всіх форм насильства, участь у прийнятті рішень в усіх сферах суспільного життя. В Україні ще залишаються проблеми щодо забезпечення гендерної рівності, але активне впровадження світових та європейських стандартів щодо подолання гендерної дискримінації дозволяє робити поступові кроки щодо вирішення цієї проблеми.

Ключові слова: гендерна нерівність, гендерна дискримінація, Третій Мільярд, індекс гендерного розриву, рівень освіти, здоров'я і виживання, політичні права і можливості.

Актуальність проблеми. Формування основ розвитку сучасного суспільства відбувається в умовах впливу ряду важливих чинників. Одним із них є боротьба з гендерною дискримінацією та поступовий перехід до гендерної рівності. Саме гендерна рівність є основою для реалізації потенціалу кожної людини, зменшення соціальної напруги, активного залучення в політичний та економічний розвиток країни.

Забезпечення гендерної рівності є стратегічною метою багатьох світових звітів та доповідей, проблематиці подолання гендерної дискримінації відводиться важлива роль в програмах розвитку окремих країн, проблеми забезпечення гендерної рівності є основою для проектів співпраці країн. Все це зумовлює актуальність дослідження особливостей гендерної дискримінації в сучасних умовах розвитку України та світу. Проведення аналізу гендерної дискримінації та виявлення основних перешкод до її подолання є основою для формування перспектив забезпечення гендерної рівності в сучасному суспільстві.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях особлива увага приділяється виявленню умов та особливостей людського розвитку та сформовано окремий напрям досліджень – визначення та аналіз гендерної нерівності. В цьому напрямку аналізується значне коло проблем, серед яких: правові основи гендерної рівності, гендерна нерівність у сім'ї та соціальній сфері, на ринку праці, у політичному та економічному житті. Дослідженню цих питань присвячені праці Лібанової Е., Грішнєвої О., Максименко Н., Лавриненко Н., Близнюк В., Марценюк Т., Левченко К. та інших. Окремого дослідження потребує визначення особливостей гендерної дискримінації в Україні та світі в сучасних умовах розвитку.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є дослідження особливостей гендерної дискримінації в сучасних умовах розвитку України та світу. Виявлено основні аспекти гендерної нерівності в світі, проведено аналіз гендерної нерівності в Україні та світі, а також виокремлено перспективні напрями подолання проблеми гендерної нерівності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Гендерна рівність є важливим завданням соціально-економічного розвитку багатьох країн світу. Особливо актуальним це завдання є для розвинутих економік, тому що економічне зростання загострює потребу в активізації залучення всього трудового потенціалу та пошуку додаткових резервів. В сучасних умовах розвитку для жінок розширюються можливості для участі у соціальному та економічному житті суспільства, винятком є країни з низьким рівнем розвитку (гостро стоять проблеми як для чоловіків, так і для жінок) та економіки, де традиціями чи культурними звичаями обмежена роль жінки у суспільстві.

У «Цілях сталого розвитку 2016–2030» ООН серед 17 основних цілей забезпечення сталого розвитку є ціль, що передбачає забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток. Вона передбачає:

1. Повсюдно ліквідувати всі форми дискримінації щодо всіх жінок і дівчаток.
2. Ліквідувати всі форми насильства щодо всіх жінок і дівчаток у публічній і приватній сферах, включаючи торгівлю людьми, сексуальну та інші форми експлуатації.
3. Ліквідувати всі шкідливі види практики, такі як дитячі, ранні та примусові шлюби й операції, що калічать, на жіночих статевих органах.
4. Визнавати і цінувати неоплачувану працю з догляду й роботу з ведення домашнього господарства, надаючи комунальні послуги, інфраструктуру та системи соціального захисту і заохочуючи принцип спільної відповідальності у веденні господарства і в сім'ї, з урахуванням національних умов.
5. Забезпечити всебічну і реальну участь жінок і рівні для них можливості для лідерства на всіх рівнях прийняття рішень у політичному, економічному та суспільному житті.
6. Забезпечити загальний доступ до послуг у галузі охорони сексуального і репродуктивного здоров'я та до реалізації репродуктивних прав відповідно до «Програми дій Міжнародної конференції з народонаселення і розвитку», Пекінської платформи дій та підсумкових документів конференцій з розгляду перебігу їх виконання [1].

Крім цього, кожна країна має свої особливості регулювання гендерної рівності. Так, розвиток економіки США спрямовано на забезпечення рівності всіх членів суспільства незалежно від статі, віку, релігії та раси. Як тільки людина бачить загрозу щодо своїх прав на рівність, вона має право подати до суду, розвинена судова система розглядає всі скарги і, у разі повного доведення утисків рівності, призначає відшкодування. Такі умови значно зменшують гендерну нерівність та соціальну напругу у суспільстві.

У програмах розвитку Канади особлива увага приділяється гендерній рівності та збільшенню ролі жінок. Відповідно до цього підходу зростання участі жінок у суспільних процесах йде на користь усьому людству. Забезпечення прав і свобод жінок, доступ до ухвалення рішень та контролю за ресурсами визнані одним із підходів до зменшення бідності та нерівності.

В країнах ЄС розроблено спільні основи щодо прав і свобод людини. Амстердамський договір (1999 р.) встановив рівні економічні та соціальні права, що ґрунтуються на принципі рівноправності громадян незалежно від статі, раси, віри, віку тощо. Таким чином жінки в своїй діяльності мають однакові умови з чоловіками. Це стосується всіх прав і свобод, що встановлені для громадян ЄС.

В Ісландії, що визнана Всесвітнім економічним форумом найкращою країною світу щодо гендерної рівності, незважаючи на високі стандарти гендерної рівності, все ще залишаються проблеми у забезпеченні рівних прав жінок та чоловіків. Так, жінки цієї країни заробляють на 14–18 % менше за чоловіків, у зв'язку з цим уряд розробляє систему заходів, що дозволять зрівняти зарплати жінок та чоловіків у 2022 році. За прогнозами, це буде перша країна у світі, де буде подолано гендерний розрив у сфері оплати праці.

Україна належить до країн, де рівність між чоловіками і жінками задекларована на законодавчому рівні. Проте реально українське суспільство продовжує залишатися гендерно нерівним, де більшість власності, влади і загального впливу належить чоловікам. Актуальність аналізу цієї ситуації зумовлюється тим, що така ситуація, по-перше, є несправедливою за визначенням, а по-друге, вона має негативні наслідки для соціально-економічного розвитку країни та суспільства в цілому.

На сучасному етапі розвитку в Україні існує чимало проблем щодо забезпечення гендерної рівності. Так, Кабінет Міністрів України планує активно працювати над забезпеченням гідних умов праці та рівня заробітної плати для жінок та чоловіків. Станом на перше півріччя 2017 року середньомісячна зарплата жінок становить лише 80 % середньомісячної зарплати чоловіків (в попередні роки цей відсоток становив 70 і менше) [2].

У рамках дослідження ГО «Інститут масової інформації» та «Детектор медіа» було проаналізовано діяльність восьми загальнонаціональних телеканалів, десяти загальноукраїнських Інтернет-видань та семи друкованих видань і на основі цього зроблено висновки: жінки в українських ЗМІ згадуються у 5 % матеріалів, в той час як 95 % припадає на чоловіків; жінки виступають героїнями матеріалів медіа втричі рідше, ніж чоловіки – в середньому лише у 27 % випадків; у ролі експертів журналісти залучають жінок ще менше – лише у 19 % випадків (тобто тільки у кожному п'ятому матеріалі). Найчастіше жінки коментують соціальні теми, виступають героїнями кримінальної хроніки або «жовтих» новин, у той час як чоловіки коментують політичні та економічні теми [3].

Чисельність населення на планеті сьогодні становить 7,44 мільярда осіб. За результатами дослідження, здійсненого однією з наймогутніших консалтингових компаній «Booz & Company», було виокремлено третій мільярд, що може мати такий же вплив на розвиток економіки світу, як і два перші. «The Third Billion» (Третій Мільярд) – це жінки, чий потенціал не використовується на повну силу. Це дослідження виявило, що більша інтеграція жінок до складу робочої сили може змусити зрости ВВП США на 5 %, Аргентини – на 12 %, Японії – на 9 %. Для України вплив на ВВП не розраховувався, але, якщо проаналізувати її місце в рейтингу індексу Третього Мільярду (39-а позиція), який показує, настільки країни ефективно розширюють можливості жінок в економіці, то можна зробити висновки, що дискримінація в Україні наявна (табл. 1).

Таблиця 1

Показники індексу Третього Мільярду [4]

Місце в рейтингу	Країна	Значення індексу	Загальний вплив на ВВП, %	Чистий приріст ВВП, %
8	Німеччина	67,1	7	4
30	США	58	8	5
33	Італія	57,1	19	11
35	Аргентина	56	19	12
36	Південна Африка	55,8	17	10
39	Україна	54,7	н/д	н/д
43	Японія	54,1	15	9

Джерело: Third billion index rankings [1]

Аналізуючи економічну дискримінацію, можна сказати, що протягом 2013–2016 рр. в Україні збільшилася нерівність між зарплатами: в 2013 році середня зарплата жінок становила 77,2 % від середньої зарплати чоловіків, а в 2015 році – 74,9 % [5]. У середньому рівень зайнятості чоловіків на ринку праці в Україні майже на 10 % більший, ніж жінок [6].

Індекс гендерного розриву (Gender Gap Index) – це основний показник гендерної нерівності у світі. Середньосвітове значення індексу 2016 року – 68 (для України – 69) [7].

Проаналізувавши результати проведених досліджень за 11 років з 2006 по 2016 рр., можна побачити, що країни-лідери: Швеція, Норвегія, Фінляндія та Ісландія, які входять до першої четвірки, залишаються незмінними за ці роки. При цьому лідерство, починаючи з 2009 року, утримує Ісландія. В першу десятку потрапляли такі країни, як Німеччина, Нова Зеландія, Філіппіни, Данія, Ірландія та ін. Останню сходинку щороку традиційно посідає Ємен.

Жодна з країн поки не змогла досягти максимальної оцінки 1. Навіть у тих країнах, де становище жінок – на відносно високому рівні, гендерний розрив залишається істотним.

Значення індексу гендерного розриву України у 2016 році становить 0,7, що відправляє нашу країну лише на 69-ту сходинку. Не опуститися нижче в рейтингу Україна змогла багато в чому за рахунок досить високих субіндексів гендерного розриву в рівні освіти і здоров'я (табл. 2).

Таблиця 2

Україна у рейтингу країн світу за індексом гендерного розриву в 2016 році

Місце в рейтингу	Країна	Індекс	Участь в економічній діяльності та кар'єрні можливості	Рівень освіти	Здоров'я і виживання	Політичні права і можливості
1	Ісландія	0,874	0.806	1.000	0.970	0.719
2	Фінляндія	0.845	0.794	1.000	0.980	0.607
3	Норвегія	0.842	0.818	1.000	0.974	0.576
4	Швеція	0.815	0.802	0.999	0.974	0.486
5	Руанда	0.800	0.817	0.958	0.972	0.452
6	Ірландія	0.797	0.709	1.000	0.979	0.502
7	Філіппіни	0.786	0.780	1.000	0.980	0.386
8	Словенія	0.874	0.784	1.000	0.973	0.385
9	Нова Зеландія	0.845	0.765	0.999	0.970	0.390
10	Нікарагуа	0.842	0.632	1.000	0.980	0.506
	...					
69	Україна	0.700	0.722	1.000	0.979	0.098
	...	0.874	0.806	1.000	0.970	0.719

Складено авторами на основі [7]

Показник рівня освіти досяг максимального значення 1, що дорівнює значенням такого ж показника більшості країн, які знаходяться в першій десятці загального рейтингу, та інших високорозвинених країн. Показник здоров'я і виживання становить 0,979, що на 0,001 менше найвищого значення цього показника. Участь в економічній діяльності ставить Україну на 40-е місце в рейтингу цього субіндекса. І, нарешті, субіндекс політичних прав і можливостей становить 0,098, що відкидає нашу країну на 107-е місце за цим показником, що порівняно з топ-3 країн демонструє дуже низький результат. При цьому, країна, що займає останнє місце в загальному рейтингу, – Ємен – знаходиться на 139-му місці за цим показником.

Досить поширеною формою фізіологічної дискримінації на ринку праці України є гендерна. Проявом гендерної дискримінації є суттєво нижчий рівень зайнятості та оплати праці жінок порівняно з чоловіками. При цьому гострота проблеми як гендерної є гострішою в Україні, ніж у багатьох країнах світу. Рис. 1 демонструє місце України в рейтингу індексу гендерної нерівності протягом шести років. Аналізуючи статистичні дані, бачимо певну нестабільність ситуації стосовно нерівності.

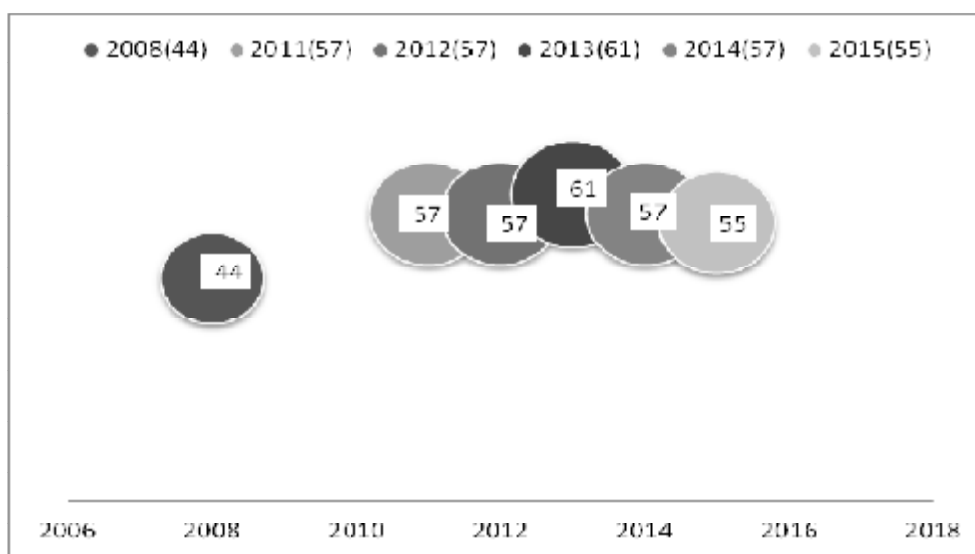

Рис. 1. Місце України в рейтингу індексу гендерної нерівності

Складено авторами на основі: [8]

Окремим напрямом дослідження гендерної дискримінації є соціальні опитування. Їх організують в усіх країнах світу і вони спрямовані на більш детальне дослідження особливостей гендерної нерівності країни (рис. 2).

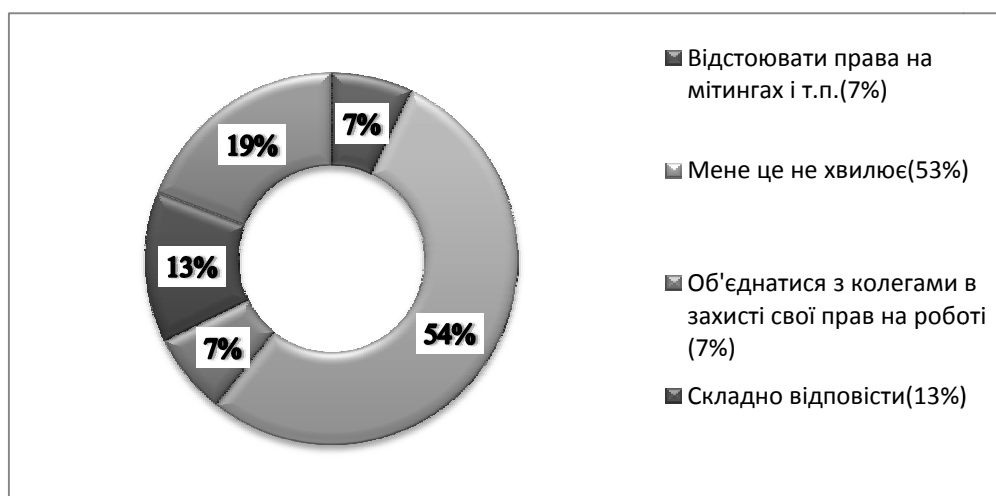

Рис. 2. Результати соціального опитування «Як боротися з гендерною дискримінацією на роботі? Думка жінок»

Складено авторами на основі соціального опитування, проведеного Work.ua [9]

Відповідно до опитування, проведеного командою, яка працює над найбільшим сайтом пошуку роботи в Україні (його щомісяця відвідують 3,8 млн. людей, більше 155 тис. – розміщують вакансії), половину українських жінок проблема боротьби з дискримінацією не хвилює, вони вважають, що це нормально, 19 % вважають, що боротися марно, 13 % сказали, що їм складно відповісти, 7 % вважають, що вони мають об'єднуватися з колегами по роботі і захищати свої права. Ще 7 % стверджують, що вони готові відстоювати свої права на мітингах, акціях протесту тощо. Тож, на жаль, тільки 14 % жінок готові до активних дій для того, щоб запобігти проявам гендерної дискримінації. Дані світових організацій моніторингу гендеру в державах світу демонструють наявність гендерної дискримінації в Україні, в тому числі на ринку праці, але більшість жінок навіть не замислюються над цим. Отже, гендерна нерівність існує, але вона є прихованою.

З метою подолання дискримінаційних проявів на національному ринку праці в Україні ратифіковано та прийнято низку нормативних актів з відповідних питань. Попри наявність широкого спектра цільових інструментів, все ж на ринку праці України дискримінаційні прояви мають місце. Це актуалізує необхідність поширення світового досвіду щодо стимулювання, посилення державного контролю за дотриманням правових норм і гарантій у сфері праці, гендерного квотування тощо. Потрібно ініціювати зміни у суспільному сприйнятті ролей чоловіка й жінки в економічному житті; зорієнтувати певний відрізок роботи центрів зайнятості на розробку спеціальних програм по працевлаштуванню жінок задля вирівнювання показника працевлаштування між чоловіками та жінками.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. У XXI столітті забезпечення гендерної рівності стало одним із пріоритетних напрямів розвитку. Його основою є подолання гендерної дискримінації в усіх сферах соціально-економічного життя суспільства. Основними заходами на світовому рівні щодо зменшення гендерної нерівності є подолання всіх форм обмеження прав, рівність у сфері праці, ліквідація всіх форм насильства, участь у прийнятті рішень в усіх сферах суспільного життя.

Встановивши європейський вектор розвитку, Україна обрала шлях забезпечення прав і свобод людини і громадянина, впровадження стандартів гендерної рівності чоловіка і жінки. В сучасному українському суспільстві відбуваються процеси демократизації і гуманізації, що сприяють створенню рівних можливостей для реалізації особистості незалежно від соціального положення, національності, віку, статі. Оскільки доля соціальних, політичних та економічних перетворень в Україні залежить від успішності переходу всіх верств населення до нових демократичних систем соціальних норм, то у зв'язку з цим постає питання про важливе призначення сучасної української жінки як певного демократичного стимулу тих соціокультурних і суспільно-політичних процесів, які відбуваються сьогодні в українському соціумі. Тому потрібно прагнути до подолання стереотипів та нерівності в усіх її проявах, що століттями існували в свідомості.

Список використаної літератури

1. «Цілі сталого розвитку 2016-2030» ООН. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>
2. У Кабміні визнали: зарплата жінок становить лише 80 % чоловічої. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2349708-u-kabmini-viznali-zarplata-zinok-stanovit-lise-80-colovicoi.html>
3. Українські ЗМІ згадують чоловіків утричі частіше за жінок. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2346329-ukrainski-zmi-zgaduut-colovikiv-utrici-castise-za-zinok.html>
4. Third billion index rankings. URL: http://www.strategyand.pwc.com/media/file/Strategyand_2012-Third-Billion-Index-Rankings.pdf
5. Середньомісячна зарплата жінок і чоловіків. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/gdn/Szp_ed/Szp_ed_u/Szp_ed_2013_u.htm
6. Рівень зайнятості жінок. URL: https://www.ukrinform.ua/rubricsociety/1544569zaynyatist_ukraiinskih_ginok_na_10_nigcha_za_cholovichu_lazebna_1862123.html
7. Global Gender Gap Report 2016. URL: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2016/>
8. Human Development Report 2016. URL: <http://hdr.undp.org/en/year/2016>
9. Женщины и гендерная дискриминация на рынке труда Украины. URL: <https://www.work.ua/news/ukraine/715/>

References

1. «Sustainable Development Goals 2016-2030» UN, available at: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>
2. In the Cabinet, recognized: the salary of women is only 80% of men, available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2349708-u-kabmini-viznali-zarplata-zinok-stanovit-lise-80-colovicoi.html>
3. Ukrainian mass media recall men three times more often than women, available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2346329-ukrainski-zmi-zgaduut-colovikiv-utrici-castise-za-zinok.html>
4. Third billion index rankings, available at: http://www.strategyand.pwc.com/media/file/Strategyand_2012-Third-Billion-Index-Rankings.pdf
5. Average monthly salary of women and men, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/gdn/Szp_ed/Szp_ed_u/Szp_ed_2013_u.htm
6. The employment rate of women, available at: https://www.ukrinform.ua/rubricsociety/1544569zaynyatist_ukraiinskih_ginok_na_10_nigcha_za_cholovichu_lazebna_1862123.html
7. Global Gender Gap Report (2016), available at: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2016/>
8. Griffith-Jones, S. (2016), Global Governance and Growth for Human Development, available at: <http://hdr.undp.org/en/year/2016>
9. Marchenko, S. (2017), Women and gender discrimination in the labor market of Ukraine, available at: <https://www.work.ua/news/ukraine/715/>

N. O. Palamarchuk

T. O. Kryshnia

PECULIARITIES OF GENDER DISCRIMINATION IN PRESENT-DAY DEVELOPMENT OF UKRAINE AND THE WORLD

The article deals with the features of gender discrimination in modern conditions of the development of Ukraine and the world. For this purpose, the article explores the main aspects of gender inequality in the world to identify the main trends in the development of this problem.

Gender inequality in Ukraine and in the world using the third billion index is analyzed. This makes possible to assess the level of efficiency of women's empowerment in the economy. An assessment of the development of Ukraine and certain countries of the world according to gender gap index, as well as individual components of the index, such as the participation in economic activities and career opportunities, education, health and survival, political rights and opportunities, is made. As a result of the study, the following conclusions are made.

At the world level, measures to overcome gender inequality, including: discrimination overcoming, labour equality, elimination of all forms of violence, participation in decision-making in all spheres of public life, are actively being developed. Ukraine still has problems concerning gender equality, but active implementation of world and European standards for the elimination of gender discrimination allows to gradually overcome this problem.

Keywords: *gender inequality, gender discrimination, third billion, gender gap index, education level, health and survival, political rights and opportunities.*

Стаття надійшла до редакції 03.10.2017.